

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата психологічних наук
Н.М. Мась на дисертацію Єрмоєнко Данила Юрійовича
“Особливості відновлення психологічної стійкості прикордонників після
участі у бойових зіткненнях”, подану до захисту на здобуття наукового
ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах

Актуальність дисертації Єрмоєнко Данила Юрійовича не викликає сумнівів, адже присвячена вирішенню проблеми відновлення психологічної стійкості прикордонників після їх участі в бойових зіткненнях.

Гібридна війна, яку веде Україна, здійснює вкрай негативний вплив на професійну діяльність військовослужбовців, в тому числі і на професійну діяльність військовослужбовців Державної прикордонної служби України, яка характеризується вкрай напруженою психічною діяльністю. Участь прикордонників у бойових зіткненнях обумовлює їх бойове виснаження та сприяє зниженню ефективності виконання ними завдань в умовах Операції об'єднаних сил на сході України. Що в свою чергу обумовлює пригнічення їх психічного та фізичного здоров'я. Проявляється таке зниження у станах тривоги, агресії, страху, паніки, невпевненості у собі тощо.

Автором дисертаційного дослідження визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дисертаційного дослідження. Гіпотеза, як наукове передбачення, розкриває науковий задум автора роботи, який реалізується за допомогою комплексу наукових теоретико-емпіричних методів дослідження та методів математичної обробки отриманих емпіричних даних. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше теоретично обгрунтовано та емпірично виявлено комплекс різнорівневих властивостей особистості прикордонника, пов'язаних із його психологічною стійкістю/нестійкістю після участі у бойових зіткненнях з російсько-сепаратистськими угрупованнями на сході України; визначено специфіку індивідуально-психологічних властивостей особистості прикордонника у контексті відновлення його психологічної стійкості після участі у бойових зіткненнях на Сході України, а також особливості самого процесу відновлення.

№	Р.к. №
26	4774
2018 р.	
ВІДДІЛ ДОКУМЕНТАЛІЗОВАНОГО ЗАПИТАННЯ	
НАДІСЬ Ім. Б.А. ГЕРАСИМЕНКО	

Результатом дисертаційного дослідження є удосконалена структура психологічної стійкості прикордонників та визначення чинників, які ведуть до її втрати після участі у бойових зіткненнях з противником. У дисертаційному дослідженні Д.Ю. Єрьоменка набули подальшого розвитку: змістовне наповнення поняття “відновлення психологічної стійкості”; набір психологічних засобів її діагностики і відновлення у прикордонників, після їхньої участі у бойових зіткненнях у короткостроковій і середньостроковій перспективі.

Привертає увагу і той факт, що отримані дисертантом результати дослідження мають прикладне значення, адже полягають у тому, що можуть бути використані психологічними службами ДПСУ та інших правоохоронних органів та структур держави, з метою діагностики та відновлення психологічної стійкості персоналу і підвищення ефективності його професійної діяльності в зоні ООС. Отримані результати також сприяють розробці особистісно орієнтованих психокорекційних програм, спрямованих на підвищення психологічної стійкості. Результати дослідження можна використовувати при підготовці курсантів Національної академії ДПСУ та в системі професійної підготовки офіцерського складу відомства, розробці керівних документів щодо попередження проявів психологічної нестійкості. Основні результати свого дисертаційного дослідження Д.Ю. Єрьоменко висвітлив на сторінка фахових видань.

Перший розділ – “Теоретичний аналіз стану дослідженості проблеми психологічної стійкості представників ризиконебезпечних професій” присвячений операціоналізації поняття “психологічна стійкість”, яку дисертант здійснює на підставі теоретичного аналізу наукових джерел, що дозволило автору визначити сутність та зміст даного поняття. Так, як зазначає Д.Ю. Єрьоменко, психологічна стійкість – це якість особистості, окремими аспектами якої є стійкість, врівноваженість, опірність. Вона дозволяє особистості протистояти життєвим труднощам, несприятливому тиску обставин, зберігати здоров’я і працездатність у різних випробуваннях. На думку автора, психологічну стійкість особи можна розглядати як складну

якість особистості, синтез окремих якостей і здібностей. Психологічну стійкість підтримують внутрішні (особовистісні) ресурси і зовнішні (міжособистісна, соціальна підтримка). Наскільки вона виражена – залежить від багатьох чинників (чинників, що підтримують самооцінку; умови, що сприяють самореалізації; умови, що сприяють адаптації; психологічна підтримка соціального оточення; екзистенційна визначеність; емоції і почуття; пізнання і досвід; поведінка і діяльність). Характеризуючи вищезазначені чинники дисертант наголошує на їх полярності. Наявність позитивного впливу чинників свідчить про формування психологічної стійкості, і навпаки, наявність негативного впливу свідчить про формування психологічної нестійкості.

Дисертантом визначено структурні елементи психологічної стійкості: пізнавальний, емоційно-вольовий, поведінково-діяльнісний.

У другому підпункті першого розділу роботи “Бойові зіткнення як детермінанта гострого травматичного стресу та їхній вплив на психологічну стійкість прикордонників” дисертант здійснює всебічний аналіз наукових джерел, які розкривають сутність та перебіг стресу, впливу стрес-факторів. Автор визначає, що участь прикордонників у бойових зіткненнях веде до втрати ними психологічної стійкості, яка характеризується як стан нервово-психічної нестійкості. Остання супроводжується деструктивними процесами в емоційній, вольовій, поведінковій, діяльнісній сферах: підвищена тривожність, стомленість, агресія, пригніченість, розгубленість, депресія, наявність внутрішньоособистісних конфліктів, порушення пам’яті та сну, що потребує оперативного відновлення.

Дисертантом описуються алгоритми відновлення психологічної стійкості, який здійснюватися у короткотривалій перспективі (одразу після її втрати (нервово-психічної нестійкості), що вимагатиме оперативних психокорекційних заходів) та відновлення психологічної стійкості, який здійснюватися у довготривалій перспективі (при сформованому посттравматичному стресовому розладі), коли відновлення психологічної стійкості вимагає психореабілітаційних заходів). Д.Ю. Єрмоєнко наголошує,

що такий процес спрямовується на гармонізацію внутрішнього психічного ресурсу прикордонника з метою подолання наслідків деструктивних психологічних впливів бойових зіткнень на його психічну сферу.

У другому розділі – “Діагностичне дослідження втрати психологічної стійкості серед прикордонників, що брали участь у бойових зіткненнях” дисертант визначає зміст і особливості прояву нервово-психічної нестійкості у прикордонників, що брали участь у бойових зіткненнях та пропонує діагностувальний інструментарій виявлення ознак нервово-психічної нестійкості у прикордонників після їхньої участі у бойових зіткненнях.

Реалізація мети дисертаційного дослідження спонукали автора до використання методики діагностики рівня “емоційного вигорання” В.Бойка; шкали депресії Бека; методики Г.Айзенка “Самооцінка психічних станів”; методики визначення психічного вигорання -О. Рукавішнікова; методики визначення домінуючого стану Л.Кулікова, які стали діагностичним інструментарієм.

Зміст третього розділу “Особливості відновлення психологічної стійкості прикордонників, які брали участь у бойових зіткненнях” присвячений висвітленню результатів застосування комплексної програми відновлення психологічної стійкості прикордонників.

Так, дисертант ґрунтовно аналізує сутність, принципи надання та інструментарій екстреної, первинної та вторинної психологічної допомоги психолога військовослужбовцям з метою відновлення їх психологічної стійкості. Д.Ю. Єрьоменко пропонує конкретні заходи щодо нівелювання тих чи інших негативних наслідків участі у бойових зіткненнях. Саме ці заходи знайшли своє втілення в комплексній програмі відновлення психічної стійкості прикордонників.

Дисертант зазначає, що симптоми тривоги є найбільш частими наслідками ускладнених кризових станів. Підвищений рівень настороженості, гіперпильність, стан постійного очікування загрози – симптом, що часто зустрічається при посттравматичному стресовому розладі. Психічний стан людей, що перенесли травматичну дію, зазвичай

проявляється у високому рівні депресивних і тривожних симптомів, супутніх посттравматичних стресових розладів. Таким особам властива ускладнена реакція горя, яка теж супроводжується тривогою та страхом

На думку дисертанта, до комбатантів, які перенесли травматичний стрес, неможливо застосувати терапевтичні методи прямої експозиції (імплізія і систематична десенсибілізація) оскільки через дуже високий рівень тривоги і відсутності долаючих навичок у цих комбатантів великою є вірогідність повторної травматизації під час експозиції.

Саме це обумовило включення до комплексної комплексної програми відновлення психологічної стійкості прикордонників як осіб, що страждають генералізованим тривожним розладом або симптомами генералізованої тривоги, методики “Діагностики і зняття гострого стресу у військовослужбовців за методикою “Ключ” Х.Алієва; методу поведінкової терапії кризових станів; модифікований варіант тренінгу управління тривогою (Anxiety Management Training) Р. Суїнна.

Експериментальне дослідження було спрямоване на перевірку результативності комплексної програми відновлення психологічної стійкості прикордонників після бойових зіткнень. Задля цього було проведено формувальний експеримент, результати якого свідчать, що реалізація авторської програми надала можливість відновити в експериментальній групі значення показників психологічної стійкості до вихідних, що свідчить про її ефективність.

Підсумовуючи зазначимо, що представлена на захист робота є цілісним теоретико-емпіричним дослідженням, яка написана на актуальну сьогодні тему та має прикладний характер, адже її результатом стала комплексна програма діагностики та відновлення психологічної стійкості військовослужбовців ДПСУ і підвищення ефективності їх професійної діяльності в зоні ООС, яку можна рекомендувати до застосування психологічним службам інших військових формувань.

Вцілому роботу можна охарактеризувати як глибоке, послідовне методологічно правильне дослідження, яка нажалі не позбавлена деяких

недоліків. Так, зокрема:

1. при психологічному аналізі бойових зіткнень як детермінанти гострого травматичного стресу дисертант залишив поза належною увагою високодинамічний характер перебігу цих процесів, чинники несподіваності, невизначеності ситуації, різкої зміни фронту і тилу для обох сторін, що безперечно, справляє суттєвий вплив на психологічну стійкість прикордонників;

2. при розгляді нервово-психічної нестійкості та особливостей її прояву у прикордонників, що брали участь у бойових зіткненнях, автору було б бажано операціоналізувати континуум “нервово-психічна нестійкість – психологічна стійкість”, для того, щоб вибудувати умовні межі початку і завершення впливу під час надання первинної психологічної допомоги;

3. автору було б бажано включити до психодіагностичного інструментарію аналіз незалежних характеристик військових психологів не лише ДПСУ, але й Збройних сил України, які брали безпосередню участь у наданні первинної психологічної допомоги постраждалим, безцінний досвід яких суттєво б збагатив, а у деяких випадках і скорегував певні затеоретизовані аспекти теми з врахуванням особливостей збройного протистояння з російсько-сепаратистськими угрупованнями на сході України.

Проте висловлені нами зауваження не знижують наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження Д.Ю. Єрмоєнка, адже дисертантом вперше у вітчизняній психологічній науці здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нові шляхи вирішення проблеми відновлення психологічної стійкості прикордонників після їх участі у бойових зіткненнях на державному кордоні та здійснено розробку комплексу засобів психологічної допомоги з метою підвищення їхнього психологічного ресурсу.

Висновки. Загалом представлене до захисту дисертаційне дослідження є завершеною працею, в якій отримано нові науково обгрунтовані теоретичні та експериментальні результати, які у сукупності є суттєвими для розвитку

психології діяльності в особливих умовах. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними. Оформлення дисертації та автореферату, у цілому, відповідає встановленим ДАК Міністерства освіти і науки України вимогам. Дисертація Єрмоєнко Данила Юрійовича містить результати проведених ним особисто досліджень та є самостійною науковою працею, яка за актуальністю теми, а також внеском у науку, ступенем новизни й обґрунтованості відповідає вимогам чинного порядку присудження наукових ступенів, а її автор може претендувати на присудження йому наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – “Психологія діяльності в особливих умовах”.

Офіційний опонент:

начальник кафедри військової психології та політології Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат психологічних наук, підполковник Н.М. МАСЬ

Підпис Мась Н.М. завідує
 Начальник відділу персоналу
 та стрійового Військового
 інституту КНУ імені
 Тараса Шевченка
 ПІП-К *Мась Н.М.* В.В. ДУД

